

IWONA ZIENIEWICZ

ORCID: 0000-0002-3999-3543

Uniwersytet Wrocławski

Katedra Kryminalistyki

ŚWIADOMOŚĆ ZNACZENIA WIEDZY KRYMINALISTYCZNEJ W PRACY ORGANÓW ŚCIGANIA I WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

Abstrakt: Celem artykułu jest zaprezentowanie kilku refleksji na temat świadomości znaczenia wiedzy kryminalistycznej w pracy organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Czy potrzeba jej poznania jest uświadamiana przez osoby mające codzienny kontakt z praktyką podejmowania czynności procesowych na potrzeby postępowań karnych? Czy kształcą się one w tej dziedzinie, a jeżeli tak, to czy organizowane są dla nich odpowiednie szkolenia? Czy może sami podejmują trud zdobywania wiedzy z zakresu kryminalistyki? Podstawą udzielenia odpowiedzi na te pytania są wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród sędziów, które dotyczyły ściśle sposobów rozwijania wiedzy kryminalistycznej i oceny potrzeby jej zdobycia oraz wykorzystywania w praktyce orzekania. Pytanie o przydatność wiedzy kryminalistycznej w postępowaniu karnym zostało zadane również studentom III roku prawa, przyszłym przedstawicielom zawodów prawniczych. Wskazane źródła stały się podstawą do sformułowania końcowych wniosków.

Słowa kluczowe: pomyłka sądowa, nauki sądowe, wiedza kryminalistyczna, bezprawny wyrok

Nie ma na świecie wymiaru sprawiedliwości, którego nie dotyczyłby problem pomyłek sądowych. Dotyka on oczywiście również polskiej rzeczywistości sądowego orzekania. Dowodzą tego doniesienia medialne informujące o takich przypadkach, ale przede wszystkim badania naukowe, jak również działalność organizacji pomagających ofiarom wymiaru sprawiedliwości, które we współpracy ze środowiskami prawniczymi podejmują próby analizowania problemu pod kątem jego rozmiaru i przyczyn. Wiedza ta niewątpliwie daje podstawy do formułowania wniosków i postulatów naprawczych. Każda więc merytoryczna dyskusja na ten temat może przynieść wymierne korzyści i przełożyć się na poprawę funkcjonowania systemu sądowego orzekania.

Nieliczne przeprowadzone dotychczas polskie badania dotyczące pomyłek sądowych miały dwojaki charakter. Były to badania ankietowe i aktowe. Te pierwsze przeprowadzone zostały wśród przedstawicieli organów ścigania, to znaczy

policjantów i prokuratorów, a także wśród adwokatów, a ich wyniki prezentują jedynie subiektywne opinie respondentów na temat przyczyn głównie niesłusznych skazań. Niestety nie objęły one grupy sędziów, których wypowiedzi byłyby na pewno podstawą do formułowania cennych wniosków i postulatów, ponieważ to oni dokonują kontroli postępowania przygotowawczego, przeprowadzają postępowanie dowodowe i oceniają dowody, a następnie wydają na ich podstawie orzeczenie kończące postępowanie w danej instancji. Bardziej obiektywne są analizy aktowe, w których wyniku sformułowano wnioski na podstawie konkretnych spraw zakończonych prawomocnym skazaniem, a wzruszonych przez nadzwyczajne środki odwoławcze.

Autorzy przywołanych badań wskazują wiele źródeł omylności polskich sądów. Jedni utożsamiają je z konkretnymi dowodami, takimi jak błędne rozpoznanie przez pokrzywdzonego, fałszywe zeznania świadka, fałszywe przyznanie się, błędne opinie biegłych. Inni dzielą je na grupy przyczyn pomyłek sądowych i wymieniają: te, które leżą po stronie sędziów i organizacji wymiaru sprawiedliwości, nieprawidłowości w ramach postępowań przygotowawczych i sądowych (na przykład w zakresie jakości podejmowanych czynności) oraz mające związek z dowodami. Prezentowany jest również dość ogólny pogląd, że źródłem pomyłek sądowych jest błąd człowieka — prokuratora, sędziego czy obrońcy, jego niekompetencja. Podkreśla się przy tym, że pewną część pomyłek sądowych należy wiązać z brakami po stronie organów procesowych i obrońców w zakresie wiedzy, chociażby podstawowej, z różnych dziedzin nauki, również kryminalistyki¹. Jej zdobycie i oczywiście stosowanie jest jednym z warunków prawidłowego prowadzenia postępowania przygotowawczego i jurysdykcyjnego, w tym swobodnej oceny dowodów przez sąd — zgodnie z art. 7 k.p.k., który nakazuje organom postępowania kształtować „swe przekonanie na podstawie wszystkich przeprowadzonych dowodów, ocenianych swobodnie z uwzględnieniem zasad prawidłowego rozumowania oraz wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego”². Można jednak odnieść wrażenie, że autorzy tychże badań nie dość mocno podkreślają potrzebę rozwijania wiedzy kryminalistycznej, zwłaszcza w pracy organów wymiaru sprawiedliwości³. Tymczasem stosowanie jej w praktyce śledczo-sądowej przekłada się na jakość prowadzonych postępowań karnych. Pozwala na przykład na wybór optymalnej taktyki prowadzenia czynności procesowych, prawidłowe

¹ O. Mazur, *Niesłuszne skazania w Polsce w opinii prokuratorów i policjantów*, „Palestra” 2012, nr 3–4, s. 19–33; J. Widacki, A. Dudzińska, *Pomyłki sądowe. Skazania osób niewinnych przez sądy w Polsce*, „Palestra” 2007, nr 11–12, s. 64–69; Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Klinika Prawa „Niewinność”*, Warszawa 2007, s. 4; W. Juchacz, *Pomyłki sądowe w sprawach o zabójstwa. Studium karno-procesowe*, Bydgoszcz 2016, s. 20; Ł. Chojniak, Ł. Wiśniewski, *Przyczyny niesłusznych skazań w Polsce*, Warszawa 2012, s. 73–76.

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 z późn. zm).

³ A. Sowa, *Przyczyny pomyłek sądowych*, „Palestra” 2002, nr 1, s. 146; O. Mazur, *op. cit.*, s. 31; W. Juchacz, *op. cit.*, s. 201.

budowanie wersji zdarzenia czy świadome i pełne korzystanie z pomocy biegłych w wyjaśnianiu okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, wymagających wiadomości specjalnych. Wiedza ta stwarza również warunek nawiązania owocnej współpracy organów prowadzących postępowanie na różnych jego etapach z powołanymi w sprawie biegłymi. Taka potrzeba od dawna postulowana była w publikacjach naukowych, a wyrażał ją chociażby J. Sehn, podkreślając, że

żadna procedura nie zawiera wiadomości pozaprawnych, również tych z zakresu taktyki i techniki kryminalistycznej. Niemniej jednak praktyka życia dowodzi, że wymiar sprawiedliwości nie tylko nie może się bez tych wiadomości obejść, ale że ich znajomość jest tak samo koniecznie potrzebna jak znajomość samych kodeksowych norm postępowania⁴.

Konieczność stałego pogłębiania wiedzy oraz kompetencji przedstawicieli organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości została dostrzeżona również przez ustawodawcę, czego konsekwencją było wyartykułowanie w aktach prawnych obowiązku systematycznego doskonalenia się. Został on unormowany w przepisach ustawowych regulujących funkcjonowanie poszczególnych organów. Wśród nich należy wymienić: ustawę o Policji, rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 2007 roku w sprawie szczegółowych warunków odbywania szkoleń zawodowych oraz doskonalenia zawodowego w Policji⁵, ustawę Prawo o prokuraturze⁶, a także ustawę Prawo o ustroju sądów powszechnych⁷.

Biorąc pod uwagę wcześniejsze rozważania, warto sformułować pytanie o rzeczywisty poziom świadomości znaczenia wiedzy kryminalistycznej wśród przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości, jakimi są sędziowie, a także wśród przyszlých prawników. Sędziowie zostali ponadto poproszeni o wskazanie możliwości i form doskonalenia się. Odpowiedzi na te pytania dostarczyły wyniki

⁴ J. Sehn, *Sytuacja kryminalistyki*, „Palestra” 5, 1961, nr 3 (39), s. 8–12; <https://www.ies.gov.pl/index.php/pl/features/parameters/104-historia/221-jan-sehn> (dostęp: 27.05.2019).

⁵ Zgodnie z art. 34.1 pkt 2 ustawy o Policji „mianowanie lub powołanie na stanowisko służbowe jest uzależnione od posiadanego przez policjanta wykształcenia, uzyskania określonych kwalifikacji zawodowych, a także stażu służby w Policji” — ustawa o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 roku (Dz.U. z 1990 r. Nr 30, poz. 179 z późn. zm.). Rodzaje szkoleń i sposób ich odbywania reguluje rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 2007 roku w sprawie szczegółowych warunków odbywania szkoleń zawodowych oraz doskonalenia zawodowego w Policji (Dz.U. z 2007 r. Nr 126, poz. 877 z późn. zm.).

⁶ Art. 98 ustawy Prawo o prokuraturze nakłada na prokuratorów obowiązek stałego podnoszenia kwalifikacji zawodowych, w tym uczestniczenia w szkoleniach i innych formach doskonalenia zawodowego. Zob. ustawa z dnia 28 stycznia 2016 roku Prawo o prokuraturze (Dz.U. z 2016 r. poz. 177 z późn. zm.).

⁷ Art. 82a § 1 ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych nakłada obowiązek stałego podnoszenia przez sędziów kwalifikacji zawodowych, a zgodnie z art. 82a § 3 ustawy „sędzia jest obowiązany, w miarę możliwości, corocznie uczestniczyć w szkoleniu i doskonaleniu zawodowym organizowanym przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury lub innych formach doskonalenia zawodowego, w celu uzupełnienia specjalistycznej wiedzy i umiejętności zawodowych” — ustawa z dnia 27 lipca 2001 roku Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2001 r. Nr 98, poz. 1070 z późn. zm.).

pilotażowych badań ankietowych przeprowadzonych wśród sędziów, które dotyczyły ściśle sposobów rozwijania wiedzy kryminalistycznej i oceny potrzeby jej zdobywania i wykorzystywania w praktyce orzekania. Ta grupa zawodowa została wybrana do rozpoznania problemu, ponieważ w przywołanych wcześniej badaniach, których celem było wskazanie przyczyn pomyłek sądowych, nie została uwzględniona jako źródło informacji, a na sformułowane na jej potrzeby pytania odpowiadali jedynie policjanci, prokuratorzy oraz adwokaci. Pytanie o przydatność wiedzy kryminalistycznej w postępowaniu karnym zostało zadane również studentom III roku prawa, przyszłym przedstawicielom zawodów prawniczych. Dla każdej z badanych grup przygotowano specjalny kwestionariusz z pytaniami jednokrotnego wyboru. Ankiety wypełniło dwudziestu dwóch sędziów⁸ i sześćdziesięciu pięciu studentów III roku prawa⁹.

Wśród badanych sędziów dwadzieścia osób w momencie wypełniania ankiety miało ponad dziesięcioletni staż orzekania, w wypadku jednej osoby był on krótszy — poniżej dziesięciu lat (jedna osoba nie zaznaczyła odpowiedzi). Oprócz dwóch osób pozostali ankietowani na studiach prawniczych odbyli kurs z zakresu nauki kryminalistyki. Przedmiot ten był przewidziany w planach studiów w ramach specjalności karnej w formie obowiązkowej lub fakultatywnej.

Z możliwości podjęcia doszkalających studiów podyplomowych, w ramach których słuchacze uczestniczyli w zajęciach związanych z nauką kryminalistyki, skorzystały jedynie cztery osoby spośród uczestników badań.

Odnosnie do szkoleń, jakie odbywają sędziowie w ramach swojego zatrudnienia, spośród badanych jedynie jedenaście osób zadeklarowało, że przeszło szkolenia podejmujące problematykę kryminalistyczną. Cztery osoby uczestniczyły w jednym takim szkoleniu, dwie osoby w dwóch, trzy osoby w trzech, a kolejna osoba zadeklarowała, że brała udział aż w dziesięciu formach kształcenia (jedna osoba nie pamiętała ich liczby). Z przedstawionych wyników można wyprowadzić wnioski, że takie zajęcia są organizowane, a część sędziów — niestety nieliczna — wybiera je i chce w nich uczestniczyć.

Ciekawie przedstawiają się odpowiedzi na pytanie o potrzebę prowadzenia takich form poszerzania wiedzy. Zważywszy na podejmowanie w ramach postępowania jurysdykcyjnego czynności procesowo-kryminalistycznych, można byłoby się spodziewać, że wszyscy respondenci dostrzegą potrzebę ich organizowania, jednak twierdząco odpowiedziało na to pytanie dziewiętnaście osób, natomiast trzy stwierdziły, że nie mają zdania.

Większość badanych sędziów, bo aż szesnaście osób, samodzielnie zdobywa wiedzę kryminalistyczną, nie tylko z zakresu taktyki prowadzenia niektórych

⁸ Respondentami pierwszej ankiety byli sędziowie orzekający w wydziałach karnych sądów rejonowych i okręgowych apelacji wrocławskiej, katowickiej, szczecińskiej i gdańskiej.

⁹ Studenci III roku prawa w momencie wypełniania ankiety odbyli 80% zajęć z przedmiotu kryminalistyka. W związku z tym można przyjąć, że zapoznali się z zakresem przedmiotowym tej nauki oraz możliwościami jej wykorzystania w praktyce śledczo-sądowej.

czynności procesowych, lecz także dotyczącą możliwości badawczych związanych z przebiegiem ekspertyz kryminalistycznych. Niestety sześć osób odpowiedziało przecząco na pytanie o samodzielne dokształcanie.

Na podstawie przedstawionych wyników ankiet konkluzję można wyrazić jednoznacznym stwierdzeniem, że sędziowie są świadomi przydatności nauki kryminalistyki w prowadzonych postępowaniach karnych wymagających coraz częstszego odwoływania się, w zakresie postępowania dowodowego, do ponadprzeciętnych wiadomości specjalnych. Jednak już samo uczestnictwo tej grupy prawników (zważywszy na długi staż pracy na stanowisku sędziego, jaką deklarowali) w szkoleniach kryminalistycznych organizowanych w ramach struktury wymiaru sprawiedliwości nie jest częste.

Wyniki drugiej ankiety — dla studentów — wskazują, że zdaniem wszystkich jej respondentów kryminalistyka jest nauką przydatną w postępowaniach prawnych i powinna być uwzględniona w programie studiów prawniczych. Natomiast poglądy odnośnie do formy zajęć (obligatoryjna lub fakultatywna) były podzielone. Większość studentów, bo aż czterdzieści dwie osoby, było zdania, że powinien być to przedmiot obowiązkowy dla wszystkich studiujących w ramach specjalności prawo karne, dwanaście osób opowiedziało się za jej fakultatywnym charakterem w ramach bloku karnego, co świadczy o tym, że wiedza kryminalistyczna kojarzona jest głównie z jej przydatnością dla procesu karnego. Znaleźli się również respondenci (dwanaście osób), którzy chcieliby, aby kryminalistyka była przedmiotem obowiązkowym dla wszystkich studentów, dostrzegają bowiem jej przydatność w innych procedurach prawnych.

Podsumowując rozważania, można sformułować wniosek, że zarówno badani sędziowie, jak i przyszli prawnicy mają świadomość znaczenia wiedzy kryminalistycznej w postępowaniu karnym. Problemem, który pokazują wyniki ankiet, jest natomiast realna dostępność badanych do różnego rodzaju form edukacyjnych w zakresie kryminalistyki¹⁰. Na tej podstawie można więc sformułować postulat konieczności analizy, dlaczego tak się dzieje, a następnie podjęcia wysiłku stworzenia rozbudowanego i realnie dostępnego systemu szkoleniowego, uwzględniającego odpowiednie przygotowanie na poziomie akademickiego kształcenia przyszłych prawników, następnie w trakcie odbywania aplikacji sądowej, a także podczas pełnienia funkcji sędziego.

¹⁰ Przykładowo na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego na kierunku prawo kryminalistyka jest prowadzona w postaci wykładu i ćwiczeń w wymiarze czterdziestu dwóch godzin jako przedmiot do wyboru w ramach bloku karnego. Natomiast aplikacja sędziowska w ramach Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury przewiduje dziesięciogodzinny przedmiot o nazwie elementy kryminalistyki i medycyny sądowej, prowadzony przez specjalistów z tych dziedzin. Są to tak zwane zajęcia uzupełniające, <https://www.kSSIP.gov.pl/aplikacje/programy-aplikacji/aplikacja-sedziowska> (dostęp: 13.05.2019). Dla porównania aplikacja prokuratorska przewiduje dziewięćdziesiąt godzin zajęć z kryminalistyki i praktyki w kryminalistycznych laboratoriach policyjnych, <https://www.kSSIP.gov.pl/aplikacje/programy-aplikacji/aplikacja-prokuratorska> (dostęp: 13.05.2019).

AWARENESS OF THE MEANING OF FORENSIC KNOWLEDGE IN A WORKING JUDICIAL AUTHORITY

Summary

The main aim of the paper is the presentation of a few reflections concerning awareness of the meaning of forensic knowledge in law trials — in a working judicial authority. Surveys concerning the stated problem were conducted among university students and judges. The obtained results became the basis of the formulated final conclusions.

Keywords: judicial mistakes, forensic science knowledge, wrongful conviction

BIBLIOGRAFIA

- Chojniak Ł., Wiśniewski Ł., *Przyczyny niesłusznych skazań w Polsce*, Warszawa 2012.
Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Klinika Prawa „Niewinność”*, Warszawa 2007.
Juchacz W., *Pomyłki sądowe w sprawach o zabójstwa. Studium karno-procesowe*, Bydgoszcz 2016.
Mazur O., *Niesłuszne skazania w Polsce w opinii prokuratorów i policjantów*, „Palestra” 2012, nr 3–4.
Sehn J., *Sytuacja kryminalistyki*, „Palestra” 5, 1961, nr 3 (39).
Sowa A., *Przyczyny pomyłek sądowych*, „Palestra” 2002, nr 1.
Widacki J., Dudzińska A., *Pomyłki sądowe. Skazania osób niewinnych przez sądy w Polsce*, „Palestra” 2007, nr 11–12.